

HET GAPENDE GAT VAN DE MORAAL

(uit: G. van Loef, 'Geloof & Rede, de rusteloze mens als robot en ramptoerist', 1995)

Democratisch Nederland heeft het geloof van zich afgeworpen, behalve (gelukkig) het geloof in de democratie. De collectieve moraal is overboord gezet en daarvoor in de plaats is een juridisch bouwwerk van Wet en Regelgeving gekomen met een omvang en complexiteit die zijn gelijke in onze geschiedenis niet kent.

Dit bouwwerk noemen we de wolkenkrabber.

De wolkenkrabber wordt bewoond door de geïndividualiseerde mens. Hij beweegt zich kriskras door dit kolossale bouwwerk, terwijl soortgenoten lukraak voorbijschieten, op weg naar onbekende bestemming. Af en toe stoot hij zijn hoofd. Ogenschijnlijk willekeurig verzakken vloeren en trillen bouten los, terwijl de passant de indruk krijgt dat er overal tegelijk verbouwingen, inspecties en renovaties plaatsvinden. De wolkenkrabber heeft zijn top nog niet bereikt, regelmatig worden nieuwe verdiepingen bijgebouwd. Het komt nu en dan voor dat door een belangrijke opzichter, of een van de architecten, geopperd wordt de fundering aan te passen, omdat het gebouw verzakkingverschijnselen vertoont. Maar zulke grondige ideeën krijgen weinig bijklank. Het geheel biedt een chaotische aanblik, maar dit is geen schijn, het is de werkelijkheid.

Wat valt er allemaal te zien in de wolkenkrabber als we nauwkeuriger kijken?

We zien mensen met elkaar praten. Maar we krijgen de indruk dat ze elkaar niet verstaan. Er zijn dan ook verschillende gangbare dialecten. Op de hoek van de 27e verdieping, waar de zevende traverse uitkomt op het vierde balkon, horen we iemand vragen: "jongeman, weet u misschien ...?", maar de vragensteller maakt haar zin niet af. In een bulderende lacht horen we "... oud lijkt!", waarna stemmen verstommen.

Vlakbij zien we twee werklieden gebogen over wat papieren lijken. Het is net alsof ze elkaar niet begrijpen. Dat is goed mogelijk, want van de spelling bestaan verschillende versies. Van de officiële spelling bestaan er in ieder geval twee: die van het groene boekje en die van de Van Dale (de oude Van Dale van vorig jaar is niet meer bruikbaar). Een paar jaar geleden leek het erop dat het beginsel spreektaal = schrijftaal zou worden ingevoerd. Dat beginsel is inmiddels komen te vervallen. Er zijn nieuwe regels gesteld door commissies van taalkundigen (er zijn meerdere commissies). Maar de spelling van veel woorden blijft problematisch. Het is katten... en kattebel. Het is heden ten dage, want dat is klassiek Nederlands. Maar het klassieke 'onoirbaar' is nu fout: we schrijven 'onoorbaar' zoals je het uitspreekt. Trouwens, nu we hier bij stilstaan, hoe komt het toch dat die vermaledijde Vlaamse Belgen die in die naburige flat wonen (geen wolkenkrabber) stevast het Groot Dictee beter maken dan wij Nederlanders?

Het gezag in de wolkenkrabber wordt belichaamd door de vereniging van conciërges. Zij beheren de sleutels van alle vertrekken en zien toe op het naleven van de huisregels. Het gezag van deze handhavers is echter sinds de grote reorganisatie van enkele jaren terug danig uitgehold. De huisregels worden door steeds meer bewoners aan hun laars gelapt. Van sleutels worden zonder toestemming illegale kopieën gemaakt. Het huilen staat de conciërges, die al hun tijd moeten besteden aan de betonrot, maar daarover straks meer, dan ook nader dan het lachen.

Overal wordt in onze wolkenkrabber geroepen om het referendum. Want de bewoners willen meer inspraak en zeggenschap over de verbouwing. De mensen vinden zichzelf intelligent en mondig genoeg om zelf te bepalen waar en hoe verbouwd moet worden. Dat is de ene kant. De andere kant is dat de mensen weinig vertrouwen hebben in het functioneren van het gekozen architectencollectief. Hun besluitvorming riekt teveel naar gekonkelfoes, lobby en het uitruilen van standpunten in besloten vergaderkamers. Dat kunnen de mensen niet over hun kant laten gaan!

Wat ook opvalt is dat we veel kleine kinderen door het gebouw zien rennen, meestal alleen en soms in

groepjes van twee of drie. Soms is het net of er een man, of een vrouw achteraanholt, soms een man en een vrouw tegelijk die iets met elkaar lijken te hebben, het komt zelfs voor dat we twee mannen, of twee vrouwen zien die de achtervolging hebben ingezet. Ook het omgekeerde doet zich voor: een volwassen stel dat de lift heeft genomen, terwijl twee kinderen met rood hoofd op de liftknop drukken, in afwachting van de eerstvolgende. Die komt niet en na enig wachten rennen zij gehaast de meest nabije trap af. Opvallend genoeg komen we regelmatig langs kamers waar haastig bordjes met woorden als 'familie' en 'oost west thuis best' op de deur zijn gespijkerd.

Er is een permanente voorstelling in de schouwburg op de 98e verdieping, alle kaartjes zijn vandaag weer uitverkocht. Gastheer is de Gaap van de Aap. De gastheer Aap is mateloos populair. Dit is geen wonder, want hij zet werkelijk alles en iedereen te kijk. Gastheer's grofheid is dan ook grenzeloos. Tijdens de voorstelling strooit hij uitbundig met van allerlei: her en der verspreid in de zaal en op de hoofden van de ademloze toeschouwers vinden we zakjes met stront, pies, gezeik en andere oude taboes. Dan is de voorstelling ten einde en loopt de zaal langzaam leeg. De meeste mensen moeten gapen.

Zowel de nieuwe buitenwijkers, maar daarover later meer, als de bewoners van het kolossale gebouw gaan vaak een hapje eten bij een van de snackcorners van het gezelschap Haas, waar de betoncash welig tiert. Deze snackcorners zijn op allerlei verdiepingen te vinden en hebben doorgaans de aanblik van een gezellige, aangebouwde keet. Maar niet iedereen is welkom. Werklieden en conciërges hebben geen toegang. Want zij staan bekend als sfeerbedervers. En niet zonder reden; enige tijd geleden hebben ze onaangekondigd alle snackcorners schoongemaakt terwijl de gasten aan tafel zaten.

We doen nog veel meer indrukken op. In het algemeen lijkt iedereen in dit kolossale gebouw haast te hebben. Overal is de lucht, ondanks blazende ventilatoren en zoemende luchtkokers, onfris. Op willekeurige plaatsen lekt het, of komt steengruis naar beneden. Op de vloeren en in de hoeken ligt vuil. Op allerlei plaatsen in het gebouw zijn hele grote, vaak afgesloten afdelingen. Het blijken scholen, fabrieken en kantoren.

In het voorbijgaan horen we ruziënde stemmen. Het gaat over kinderen en de indeling van klassen. Uit het warrige gesprek maak ik op dat het enkele ouders zijn die een leerkracht op andere gedachten proberen te brengen. Een ouder voert het hoogste woord; zij blijkt een pedagoge. De leerkracht maakt een vermoeide indruk.

Even verderop komen we langs een klein optrekje waar toneellessen worden gegeven. Vreemd genoeg horen we ook hier weer geagiteerde stemmen. Papa eist dat Marlies mag meedoen. De lerares lijkt het er niet mee eens te zijn.

Een groot bord trekt onze aandacht. 'Overspannen leerkrachten hier melden' staat erop geschreven. Dan valt onze blik op een lange rij mensen. Zouden dat...?

Een reis door dit gebouw is al met al verbazingwekkend afwisselend, onvoorspelbaar verrassend en af en toe regelrecht spectaculair.

Op onze reis valt een ding in het bijzonder op: werkelijk overal lijkt sprake te zijn van betonrot. Deze betonrot is van de laatste tijd en werd voor het eerst signaleerd toen de 101e verdieping werd gebouwd. Inmiddels telt de wolkenkrabber alweer veel meer verdiepingen, maar niemand weet meer hoeveel. Vooraanstaande lieden, zoals sommige architecten en oudere bewoners spreken, doelend op het fenomeen van de betonrot, ook wel over de toenemende 'criminaliteit'. En inderdaad, iedereen die we tegenkomen heeft er de mond vol van. Ook de media besteden veel aandacht aan de betonrot. In ieder vertrek staat wel een of andere beeldbuis. Onthullingen en virtuele reportages over de betonrot vliegen in hoog tempo door de vertrekkende heen. De kijkcijfers zijn stevast hoog.

Van de betonrot bestaan verschillende varianten: de betondrug en de betoncash, maar ook de fiscusspecie, de grijze mortel en het witwascement. Niet alle vormen van de betonrot zijn schadelijk, zo zouden sommige varianten van de lichte betondrug en de fiscusspecie ongevaarlijk zijn. Toch zijn de meningen hierover verdeeld.

Tot voor kort werd de betondrug aangepakt door gedoogteams. Hun methode bestond uit het isoleren van de vertrekkende die waren aangetast om zo verdere uitzaaiing te voorkomen. Deze aanpak bleek redelijk succesvol. Desalniettemin zijn sinds enige tijd ook verdelgteams werkzaam. Hun methode is anders: die van de verdelging. Het vreemde is dat het lijkt of beide teams langs elkaar heen werken. Zo

komt het voor dat verdelgteams geïsoleerde kamers binnengaan om het werk van de gedoogteams over te doen (maar met een ander resultaat). Maar er gebeuren nog meer vreemde dingen. Het is bijvoorbeeld al voorgekomen dat verdelgteams zelf harde betondrug uitzaaiden om het daarna te verdelen. Men zei dat men dit deed om de verdelgmethode te kunnen oefenen.

Het architectencollectief heeft dit tot op de bodem laten uitzoeken. De conclusie van het onderzoek was dat de bazen van de gedoogteams en de verdelgteams niet goed met elkaar communiceerden. Daarom is toen een communicatieplan gemaakt. En daarnaast zijn sommige bazen weggestuurd. Dat kostte natuurlijk veel geld.

Ploegen van verdelgteams, werklieden en conciërges zijn nog steeds bezig met de bestrijding van de zware betondrug en het witwascement. Want de architecten (waarbij ook sommige gerenommeerde buitenlanders zitten) hebben opnieuw gewaarschuwd voor het gevaar van deze beide soorten. Het vreemde is alleen dat in menig schoongemaakte huiskamer van architect, verdelgvoorman of conciërge zich nieuwe uitwassen van andere soorten, zoals de fiscusspecie en de betoncash voordoen. En een heel enkele keer duikt ook in deze kamers de betondrug weer op.

Het is al met al begrijpelijk dat veel bewoners de wolkenkrabber inmiddels hebben verlaten. Overal worden nieuwe hutjes en kleine huisjes neergezet. In onze wandeling door deze nieuwe buitenwijken valt het op dat de bewoners overal, maar ieder voor zichzelf, bezig zijn met het leggen van kabels die naar de wolkenkrabber terugleiden. Daarbij ontstaat de indruk dat men dit met de nodige omzichtigheid doet. Het lijkt haast of men geen prijs stelt op pottenkijkers.

(...)

Tegenover de irrationaliteit (chaos) staat de burger en hij ziet maar wat hij ermee doet. Hij claimt zijn rechten (gevolg: meer bureaucratie en stroperigheid) en vergeet zijn plichten. Die worden hem immers niet meer aangeleerd. De burger bemoeit zich met alles en er wordt ook naar hem geluisterd. Aan gezag heeft hij een broertje dood. Alles kan en alles mag, 'dat moet kunnen', de burger creëert zijn eigen moreel bestel. En onthoudt zich van kritiek op het gedrag van de ander. Want dat is 'not done'. Het resultaat is selectieve verontwaardiging (of morele lenigheid?), burgerlijke ongehoorzaamheid (ongehoorzaam aan wie?), massale normontduiking (welke norm?), de calculerende burger (is dat geen op en top rationeel gedrag?), de overbelaste rechterlijke macht, de ongeloofwaardige en onbetrouwbare overheid. Het resultaat is een overheid die zelf massaal de norm ontduikt. Bij het milieubeleid, bij de registratieplicht van buitenlanders, bij de opsporingsmethoden van justitie, bij het verzinnen van BTW-constructies. Wat dit laatste voorbeeld betreft: dat is formeel gezien wel legaal gedrag, maar de achterliggende boodschap is onmiskenbaar: 'hoe kunnen wij, de overheid, de fiscus pakken?'.¹⁾

In de periode van 1970 tot 1992 is de door de politie geregistreerde criminaliteit verviervoudigd (SCP; 1994).

Tegenover het rationele monster van wet en regelgeving staat het gat van de moraal. De gezagscrisis is compleet.

¹⁾In sociologische zin bestaat 'de overheid' niet. De overheid is de totale verzameling van instituties die met elkaar samen alle overheidstaken verzorgen. In dit voorbeeld 'pakt' de ene overheid de andere overheid.